

A.Gergely András

Virtuális história, avagy a megokolt jókedv regényes drámája

„A történelem eddig még csak

az örök igazság eszméjét magát hódította meg,

megvalósítása a jövő feladata lesz”¹

Mintha történeti forrásanyag, napló-húságú háttér lenne, szinte fotószerűen élő szereplők, etnológusok a terepen, együtt és egymás ellen, nő és férfi, szakmai párviadalban. Afféle királydráma, háttértörténet, etnohistoria és messzi vidékek szakrális néprajza. A sztori sodrában megcsig, hogy a rejtélyes fétisfuvolából furulya lesz..., a sokféle szimbolikus funkciójú furulyából egyetlen, de az igen nagy..., a mundugumor népcsoport küzdéshagyományából kegyetlen gyilkosság válik, az is a már városivá/idegenné lett, szakrális szerepbe öntelten belépett hős elleni merényletként... Akár egy szigetvilági mitológia, óceániai hőstörténet, szakrális eseményrend.

Lily King *Eufória* című mesehistóriája, avagy szakmai rémregénye, de ugyanannyira a kutató lelkeségének óceániai állapotrajza is (King 2015), szinte több rétegű könyv. Talán a kötet egynegyedéig még az sem derül ki, hogy az elbeszélő férfi-e vagy nő: az író a beszélő szerepét egy harmadik kutatóra osztja, hogy a másik kettőt elmondassa vele, s egyben a magáét is tudatosítsa. Persze, a folyóiratokban, lapokban, weboldalakon megjelenő könyvismertetéseknek – minden megszokás, konvenció vagy bevált gyakorlat ellenére – megvan az a sajátossága, hogy a beszélőt, a kritikust vagy „informátort” szinte sosem kérdőjelezik meg az Olvasók, de még a recenzensek sem, így hát, amikor az író főhőse szakmabeli *férfi* kutató, akkor már mégiscsak eldől, ki beszél itt és kinek.

---

¹ Friedrich Hebbel: Napló. Idézi Thomas Mann (1947): A Doktor Faustus keletkezése. Egy regény regénye. Budapest, 1962:133. old.

A talán szakkönyvnek is tekinthető munka hamar kiábrándulást kelt a társadalombúvár olvasóban. Mert attól, hogy népszerű vagy piacképes, még nem okvetlenül jó! Tudománnyal mérni, tudományos nézőpontot számon kérni azonban sikerkönyv esetében elvadult tévképzet. A „szakkönyvi olvasat” feledésével kényelmesen megbékéltem vele. Sodorni kezdett, meghívott együttgondolkodásra, csábított elfogadásra is. Szerzői nézőpontja, mely egy tudományterület tudósainak mindennapjait bennfentesként idézi, átláthatóvá vált, fikció-mivolta éppenséggel még a hitelesség aspektusához is hozzájárult. A kötetben kiemelt érdeklődéssel illetett óceániai térség persze nem éltet olyan népeket, népcsoportokat, törzseket, melyeket a Szerző megnevez – de ezt utólag meg is írja végjegyzeteiben. Egyszóval nem „becsap” vagy félrevezet, hanem a fikció erejével ruház föl valóságosnak tetsző, akár tényleges, akár fikcióba emelt adatokat, képzeteket, tudásokat, értékeket. Történendő történetet.

Etnológia? Vagy mint regény történeti, s mint -lógia már euforikus? Mi ez hát? Egy kutatói szakma belső kínjai és konfliktusai? Titkos érintések, megértések, érzelmi zűrzavarok, törzsi szertartások, vagy jónevű etnológusok terepkutatási nyűgjei Pápua Új-Guineában? „Nemzetközi bestseller”. Ez a címlapon áll, az angol eredetin is, a magyar borítón is. Akkor hát érték, vagymi. A 2014-es kiadás a nyugati sajtóban és szakmai könyvespolcokon is sikerkönyvként feltüntetett (három díjjal is jutalmazott) opuszt az irodalmi és a történetmesélési erényei miatt értékelt regény tartalmában, vonalvezetésében, a primitív népek kutatására elszánt jeles személyiségek nyomába eredve, s ezek révén a megismerési gyakorlat mindennapjainak ábrázolása okán tünteti fel.

Lógia vagy fikció, lehet, nem is kérdés itt. Többrétegű könyv ugyanis, egyfelől valamifajta kultúrák közötti megértés, keresés, labirintusban bóklászás rétege; maga a kereső ember a főszereplő, képzetes önismerettel, s maga a kutatás, mint önismereti teszt akkor hová is vezet? Az antropológus nem ugyanúgy ember-e, s kutatásai nem ugyanoda vezetnek-e: önmagunkhoz, akár mások megismerésén, áldozatán át? Mindezt a legtöbb néprajztudós helyi életmódokat, ellentmondásokat, megértési és értelmezési kísérleteket földézve taglalja, s gyakorta szimbolikus szférákba adagolva (nyelvi kódokba, tárgyfétisek jelentésterébe, szimbolikus közlések háttérjébe vezetve) mutatja föl. S ugyanezt teszi itt az író is.

A többszintű olvasnivaló első rétegében a mese, a sztori talán csak szerelmi háromszög, ebbe beleépítve olvashatjuk-követhetjük egy fiatal kutató-házaspár kapcsolattörténetét, vitáit, széttartó életívét, kapcsolati drámáit (gyerek kell-e, a vezető szerep kié legyen, a személyiségjegyek különbségei mit kódolnak a kapcsolatba, a játszmák hogyan zajlanak?). A második szinten talán a kutatás, a felfedezés életformája és krízisei, öröme és lehetetlenségei, érdekháttere és rútságai, no meg a megismerésből fakadó kérdések, megoldatlanságok, felelősség, ragaszkodás, elköteleződés, a mélyebb megértés nehézségei és lehetetlenségei, eltérő interpretációk morális gondja, de csábítása is; végül talán a visszatérés, a felelősségvállalás színterén, a kutatói hivatás kiteljesedéseként. Ím, a rétegek, a megoldáskeresés szférájában, a segítség okán, a folytathatóság vagy kilátástalanság lehetőségeihez vissza-visszatérés nyújtásával együtt is... A „nagy Tudomány” a mindennapokba burkolva mutatkozik itt, a kutatás leginkább az emberi kapcsolatokra építve látható, a „primitívek” az euro-amerikai tudományosság oltárán fekszenek viselkedési tesztként, az intimitások pedig a szakmai morál és a tudástisztesség háttérében ismerhetők meg. Egy kicsit ez a megismerési út (is) eufória. Hasonló eufória magától a Szerzőtől, Lily Kingtől, hogy könyvében a kutató-óriások körébe fontoskodott sikerrel, s a kulturális antropológia huszadik századi legfontosabb személyiségei között nyilvántartott Margaret Mead közelébe férközhet. Épp úgy, mint főhőse, az új-guineai törzset tanulmányozó, lelkesültségektől immár régóta mentes antropológus, aki hirtelen a kor meghatározó nagyságainak környezetébe, baráti és kutatótársi körébe kerül, s átéli az emelkedettség önkényét, a büszkeség és elégedettség (oly rövid időre adódó) eseményét. Az író e kutatói férfiszerepben remekel, azaz hát amerikai módra ügyesen adagolja a vadregényes (itt szó szerint is vad és regényes, vadságokkal és regényességgel kibélelt) élményeket, gesztusokat, karaktereket, ismereteket, elszántságokat, érdekeket és értékeket keresgélő portrékat. Ez sem lenne kevés – de ha lehetünk őszinték, a regény azért ennél jóval több.

Már csak abban is, hogy maga a tájegység, Új-Guinea egzotikus, „érintetlen” valósága (amely csöppet sem érintetlen, mint épp a jövevény antropológusok mutatják, s a helyi társadalmi valóságképek is sokféleképpen jelzik) nem különbül árnyaltabb is, társadalmilag is rétegzettebb, értékrendek mentén is tagoltabb világ. Itt az eufória egy hétköznapon délután kettő és három között köszönt be, aligha tovább tartva, mint egy vízió, képzet, elégedett hátradőlés a kényelmetlen kutatói kuckóban. Az ok, amiért az eufória átélhető, nem egyéb, mint maga a felfedezés, a belátás és befogadtatás közötti

rövid pillanat, mely egy kutatás fél évein-évein belül alig másodperces lélekmentő élmény. De mentő, ténylegesen, értelmet adó, reményt keltő, vágyott, s mint minden hasonló elszálltság, megidézi a máskor-is-bekövetkezhetségek lehetőségét, amiért kutatni, kérdezni, megismerni és fölismerni érdemes, kell, s nélkülözhetetlenül fontos! *„Úgy két hónapnyi terepmunka után az a pillanat, amikor az ember azt hiszi, végre megragadta a hely lényegét. Hirtelen minden elérhetőnek tűnik. De ez csak érzéki csalódás, hiszen még csak nyolc hetet töltöttünk ott, és ezt a teljes kétségbeesés követi, hogy sikerül-e valaha bármit is megértenünk. De abban az egyetlen pillanatban úgy érezzük, hogy a hely teljesen a miénk. Ez a legrövidebb, legtisztább eufória”* (King 2015:57)

A regényesen félig-meddig álcázott főhős itt Margaret Mead, aki egyike a 20. század legjelesebb etnológusainak, s egyike azoknak, akik nevéhez iskola, irányzat, szemléletmód, a kultúratudomány érdeklődési és értelmezési kereteit tágítani próbáló törekvés kapcsolódik. Már egyetemista korában megkezdett terepmunkái, megjelent monográfiái és megszerzett szakmai presztízse nemcsak a kortársak euforikus fantáziáját mozgatta meg, hanem a pletykagép működését is elindította. A „szokvány-amerikai” háziasszony, barby-baba státuszú nőcskék, tündibündi titkárnők mellett akadémiai tudományosság rangjára emelkedő kutatónő hírneve és regényesnek mondható magánélete ugyanakkor nemcsak a kor nőmozgalmi, emancipatorikus és társadalmi szerephagyományokra rákérdező attitűdje számára kétséges. De a magyarul is megjelent tanulmány-válogatása (Mead 1970) öt nagyobb kutatási tartományt tükröz, ám óceániai és amerikai, indonéziai és melanéziai vizsgálódásaiból a harmincas évek kezdetétől publikált könyveinek nem véletlenül egyik kiemelt-kihangosított kérdésköre a nemi szerepek és a nevelés alapkérdéseivel, egyetemes tapasztalataival és speciális helyszíneivel (ellenpéldáival) övezett kutakodás, mely egyúttal nemcsak az antropológiai terepkutatások élmény- és ismeret-anyagát, hanem a „primitív népek” világán túli, az amerikai népek kutatása és a kortárs társadalmak jobb megismerése felé vezető szociálpszichológia számára is meggyőző, sőt kihívó tapasztalati anyagát nyújtotta. Mint nőnek, nemcsak férjei, „veszedelmes viszonyai” és ezekben vállalt szerepként a sikeres nőtípus elfogadtatásának szükséges harcai voltak merész funkciói, de vélhetően a megismerési folyamatban magában is benne rejlő kutatói státusz, vizsgálódó szerep, értelmező stratégia és empátiás érzékenység is hírhedetten komoly nyomot hagyott a század társadalomkutatási hagyományain. Ennek mintegy nyomába indulva, s ezt a délután kettő és negyed három között átélhető „kereső” vagy „kutatói” eufóriát átélő

személyiségvilágot tartotta földidézésre alkalmasnak Lily King, kinek sokféle díjra jelölt és megannyi elismerést besöprő regénye épp ezt a megszállottságot, szenvedélyt, a kutatói pálya és áldozatvállalás szépségét/kínjait ragadja meg.

A megragadás persze csak eufemizált meghatározás. Lily King körberajzolja, kivagdossa, fölmutatja, eldobja, megirigyli, túlbecsüli, részletezi, cizellálja. Regényesen, képzetesen, képzeletesen, szinte – ha volna az etnológiai kutatásban ilyen fogalom, vagy volna ennek értelme – egzotikus-buján veti be a közérdeklődésbe. Kockáztat is, hisz az ismert szerző és a még ismertebb főhős (persze álnéven) megrajzolása már maga az egzotikusság vállalásával is, még annyira a hitelesség, a titkosság, az intimitások, a személyes győzelmek és még személyesebb keservek tömegével is egzotikum. De garanciális téma, előre szavatolható sikerrel, amit azután le is arat... De miért fontos ez, miért érdekes, s kit érdekel maga az eufória józansága, az érzületek önszabályozása, a szexualitás keserve és titka, a nemi nevelés háttere és hagyománya, társadalmi értéke és normája, tabuk és tiltórendszerek működésmódja, a „primitívek” kapcsolati rendje?

Margaret Mead mint kutató, mint nő, mint talány, mint korszakos jelentőségű terepmunkás, mint etnológus, mint érző és kutakodó ember – már nem kevés monográfia, tucatnyi életrajz, s megannyi kritikai forrásmű témaköre. Huszonéves korában került az antropológiai kutatás élvonalába, pályája sikersorozat, szakmai díjak, kitüntetések, díszdoktori címek után lett 1960-ban az *American Anthropology Association* elnöke, 1975-ben tagjává választotta a *National Academy of Sciences*, 1976-ban pedig az amerikai tudományfejlesztési társaság elnökeként egykori professzora, Franz Boas tisztségét örökölte. Népszerűségére jellemző, hogy a Vénusz bolygó egyik kráterét is róla nevezték el... Ez is eufória a maga nemében.

Mármost itt, az Eufória regényében egy bontakozó szerelmi háromszög főszereplőjeként áll a fókuszban, ez hordozza a regény sztoriját, függetlenül attól, hogy a harmincas évek elején valóban Mead és éppen akkori férje jártak-e Óceániában... A regény nem vállal helyszínrajzon túli pontosságot népmesék, kutatási témák, felfedezés-értékű leletek, törzsi érdekkapcsolatok, nevelési mintázatok, társadalomtudományi viszonylatban is érvényes tudományos megállapítások terén. De vállal hipotézist, felmutatja izgalmas viták illusztrációját, kutatói dilemmákat és barátsági nexusokat, férfi és nő szerepét az újrakérdező problematizálásban, meg a tehetség és felelősség, áldozatosság és szenvedélyesség színes, árnyalt tollrajzát is megkapjuk. Sikerkönyv tehát – ha szakmai, ha

nem. Egy regény, mely lehetne dramatikusabb (bár nemigen), lehetne etnologikusabb (bár az már kritikai forráskutatás lenne), lehetne közelebb (habár a távolság a legkevesebb ezekben a törzsi világokban, hisz szinte nincs is más, ami összeköti őket a szigeteken...), s lehetne talán antropológiaibb. De akkor nem ez a szerző, nem erről, és nem így írta volna.

Egészében tehát mégsem igazán bánhatjuk, hogy Lily King megidézte a személyiséget, a problémázást, a dilemmázást a terepen zajló kutatói mindennapok részkérdéseiben, a morál és tisztelet, haszonleső kalandorság és áldásos-áldozatos felelősség elbeszéléseinek eltérő, de sosem egyértelműsíthető megoldásairól, a tudástőke és a hagyománytőke közötti csatározások területeiről. Ebben tudniillik épp annyira metahistorikus, mint megannyi történetírói ág, épp annyira regényes, mint egy napoleoni vagy ferencjós-kás portrékötet, releváns forráskritikai szinten is ugyanúgy megáll, mint egy cselédtörténet vagy királygyilkossági tanúvallomás. Mindenkinek való regény, aki kevésbé bejárt tájak még kevésbé ismert népeiről még ennél is kevesebbet tanulmányozott, vagy épp monografikus pontossággal ismeri a Mead-életművet. Kortalanul, okítóan, izgalmasan és élvezetesen mesél, s vállaltan nem több ennél. Hacsak magával az eufóriával nem gazdagít mégis. De lehet, ha egyszer ennek a lehetséges eufóriának képzeletben már birtokában leszünk, talán Óceánia, az amerikai kutatási terepek, vagy saját magunk sem fogunk olyan messze állni önmagunktól, hogy ennek (rövidke, de mély) élményéből részesülhessünk... S talán egy lépéssel közelebb az „örök igazság” történeti eszméjéhez, vagy ennek megvalósulási képzetéhez.

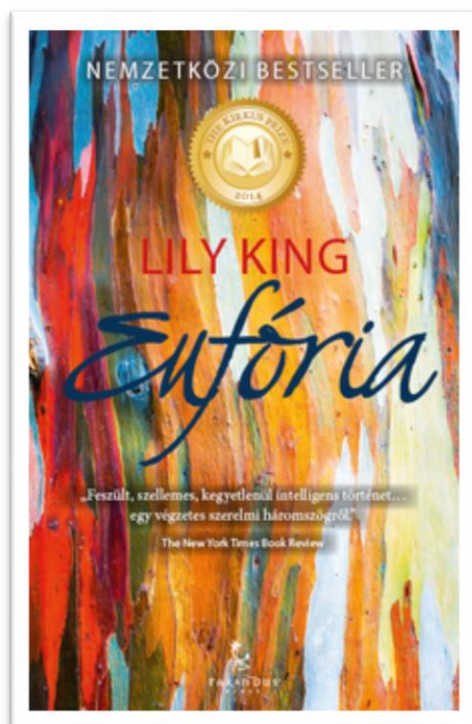
Hivatkozott irodalom:

King, Lily (2015): Eufória. Tarandus Kiadó, Győr

Mead, Margaret (1970): Férfi és nő. Gondolat Kiadó, Budapest

Thomas Mann (1947): A Doktor Faustus keletkezése. Egy regény regénye. Budapest, 1962:133

A mű:

A szerző:

A képzeletbeli főszereplő:

A korszakos imázs:

A térség:

A népcsoport:

antropólus

